

Citizens resorted to all the possible ways of seeking and acquisition of food, even to illegal actions. The paper proves the food policy of the occupation administration, not only failed to solve the food issue, but also made the problem of provision of dwellers with foodstuffs even more pressing.

Key words: food problem, strategies of survival of Kyiv residents, food supplying, occupied Kyiv.

До редакції надійшла 5.03.2014.

УДК 796.03: 303.446.4 (477)

© *Юрій Тимошенко*
(Київ)

ІСТОРИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СПОРТИВНОГО ЖИТТЯ В УРСР У ПЕРШІ ПОВОЄННІ РОКИ

З'ясовано стан, в якому перебувала спортивна сфера України в умовах повоєнної відбудови. У перші мирні роки глядачі тисячами заповнили стадіони – люди прагнули знову насолодитися мирним життям. Найбільш популярним з довоєнних часів залишався футбол, який не мав конкурентів серед інших видів спорту. Тому в ці роки організатори різноманітних змагань, аби залучити глядачів на свої заходи, проводили їх перед футбольними матчами або ж у перерві між ними. Влада вважала спорт одним із ефективних засобів повернення людей до цивільного життя. Низка проведених змагань мала не стільки спортивний, скільки політичний характер – оприлюднення мирного життя. Закцентовано увагу на зміні парадигми розвитку фізичної культури та спорту у другій половині 1940-х рр. Робота ґрунтується на історичному аналізі архівних джерел, завдяки чому досліджено ступінь популярності та поширення окремих видів спорту, особливості їх культивування.

Ключові слова: спорт, фізична культура, змагання, дебют.

Одним із ефективних засобів повернення людей до цивільного життя по закінченні Другої світової війни радянська влада вважала фізичну культуру і спорт. Це, по-перше, елемент тотального контролю за людьми, які, займаючись руховою активністю, постійно перебуваючи у колективах, «на очах»; і як засіб дозованого випускання емоцій, контрольованої агресії на трибунах – по-друге.

Мета дослідження – з'ясувати стан, у якому перебувала спортивна сфера України у повоєнні роки.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють 1940-ві роки.

Об'єктом дослідження є фізична культура і спорт у Радянському Союзі, зокрема в УРСР, у 1940-ві роки.

Предметом – спортивне життя у радянській Україні досліджуваного періоду.

Робота ґрунтується на використанні історичного аналізу наукової літератури та джерел, системного та порівняльного аналізу.

Поновлення спортивного життя в УРСР розпочинається відразу після звільнення від нацистської окупації Лівобережжя. Найпершим відновлює свою роботу Республіканський комітет у справах фізичної культури і спорту при Раді Міністрів УРСР (надалі – республіканський комітет) у грудні 1943 р. під керівництвом М. Бунчука. Спочатку у комітеті лише два працівники, далі – на лютий 1944 р. –

вже шість (із 36 довоєнних). Велику допомогу в цей період йому надає інститут фізкультури зі своїми фахівцями (його саме переводять до Києва з Харкова). Вдається частково відновити управлінську структуру – відроджуються обласні комітети у Лівобережній Україні та Київській і Житомирській областях. При районних і міських комітетах комсомолу на визволених територіях організовуються військово-фізкультурні комісії – це 7–10 осіб під керівництвом секретаря по військовій роботі, які повинні відроджувати фізкультурну роботу на місцях [1, арк. 27, 30].

Однак процес цей посувався повільно, як зазначається в доповідній записці республіканського комітету, «відновлення фізкультурних колективів на Україні проходить надто кволо, у зв'язку з відсутністю профспілкових спортивних товариств, кволої роботи комітетів і відсутністю інструкторських кадрів. Почали відновлювати роботу «Динамо» і «Спартак», профспілкові товариства «Сталь», «Стахановець», «Локомотив», решта профспілкових товариств не відновили роботи. Україна ще не одержала спортивного інвентарю з Москви від Всесоюзного комітету фізкультури. Найбільші труднощі зараз у фізкультурній роботі на Україні з кадрами. У великих містах працювали понад 3 тис. викладачів фізкультури, а зараз на Лівобережжі, включаючи Київ, – лише 200 чоловік» [2, арк. 12]. Та все ж, спортивне життя оживало. Зокрема, 2 травня

1944 р. святковими заходами відкрили літній сезон, удалося провести навіть змагання з деяких видів спорту (плавання, гімнастика, французька боротьба – першість міст, ДСТ, УРСР, СРСР), масові профспілково-комсомольські кроси. Власне це були перші повоєнні масові фізкультурні заходи, що мали засвідчити повернення життя до мирного русла. Саме на такому, скоріше політичному, ніж спортивному їх моменті й акцентуємо увагу. Люди жили бідно, тому говорити про якісь спортивні результати за таких умов не випадає. Та це підкреслюють і самі організатори: аналізуючи ситуацію в Харківській області, заступник начальника ДСТ «Трудові резерви» зауважив, що «...люди у нас напівроздягнені... не мають взуття... Ми вивели на крос 98%, тобто пішла одна група із взуттям, потім її взуття віддали іншим і ті пішли...» [2, арк. 82]. Зрозуміло, що за таких умов організувати людей для занять фізичною культурою було дуже важко, та все ж ця робота просувалася.

Аналіз спортивного життя варто розпочати з футболу як найпопулярнішого в народі виду спорту. VII чемпіонат СРСР 1945 р. розігрували 12 команд, половина з яких представляла московські клуби. Київське «Динамо» зайняло тоді лише 11 місце і навіть у Кубку УРСР у фіналі прогало харківському «Локомотиву». У цьому протистоянні нас найбільше цікавить, як не дивно, доля самого кубка. Як свідчить «Енциклопедія Олімпійського спорту», відповідальний секретар футбольної секції УРСР, колишній голкіпер київського «Желдора» В. Ямковий, залишаючи Київ у 1941 р. закопав кубок на стадіоні. Після звільнення від нацистів його відшукали, але розкопуючи, лопатою трохи пошкодили кришталеву вазу. Ювеліри її полагодили і наступні роки кубок продовжував служити футболу [3, с. 143]. Не кращою для «Динамо» була ситуація і в наступному році – команда посіла останнє місце і мала б залишити першу групу, однак зважаючи на попередні заслуги її там залишили. Сезон 1947 р. команда розпочала з новим тренером – колишнім гравцем збірної СРСР М. Бутусовим. Кількома перемогами на старті було започатковано загалом успішний сезон – кияни закінчили його четвертими.

Складається враження, що футбол у ті роки був такою собі «барською забавкою». Кожний «поважаючи себе» секретар обкому партії опікувався футбольною командою, а ЦК КП(б)У, зрозуміло, київським «Динамо». Найперше, це проявлялося в тому, щоб забезпечити «свою» команду якісними гравцями: обласна команда

збирала «вершки» на місцевому рівні, київське «Динамо» – в них. В архівних документах збереглося достатньо скарг у ЦК із приводу відбирання гравців у обласних команд, часто проти їхньої волі. То бачимо протистояння між сталінським «Шахтарем» і дніпропетровським «Металургом» через трьох футболістів, яких хотів забрати «Шахтар». Один із них (Бобошко) відмовився переходити в нову команду, в чому ті, небезпідставно звинувачували перед ЦК тодішнього очільника Дніпропетровської області Л. Брежнєва [4, арк. 1–5]. Майбутній генсек програв: вийшла Постанова ЦК «Про зміцнення футбольної команди «Шахтар», і всіх, кого треба було, перевели. Далі львівський обком скаржиться, що гравець їхнього «Спартака» втік із команди і заявився за миколаївський «Судостроитель». Поверх цієї телеграми від руки написано роз'яснення, що, оскільки львівська команда не бере участі у розіграші першості СРСР, то і комплектувати її за рахунок гравців інших команд не варто [5, арк. 68]. Ціла епопея була з переходом гравця сталінського «Шахтаря» в команду ОДО (Окружної Дом офіцерів. – Ю.Т.) м. Києва. Йому наобіцяли «сім мішків гречаної вовни», він пішов у військкомат, написав заяву, що, як надстроковик, бажає повернутися на службу до Радянської Армії, після чого його відразу ж забрали у київську команду, не ставлячи до відома попередню. Коли ж отримав відпустку для того, щоб перевезти сім'ю до Києва – передумав і вирішив не повертатися. Але ж за документами він був уже військовим – його справу передали до військової прокуратури [5, арк. 56–60]. Як удалося з'ясувати, пізніше його переведуть у московський ЦДКА (Центральний Дом Красної Армії. – Ю.Т.). В іншому місці Сталінський обком просить ЦК повернути в «Шахтар» футболістів, які самовільно перейшли в інші команди [5, арк. 15].

Окрім такого «збирання» команди необхідно було і просувати, по можливості, її на вищі рівні – це несло за собою додаткові матеріальні блага для команди, та й обласне партійне керівництво завжди щось могло «урвати» (маються на увазі не перші керівники області – у них і так всього вистачало за радянськими мірками). Тому бачимо чимало телеграм у ЦК із проханням підтримати у Москві їхні клопотання про переведення тієї чи іншої команди до першої групи, що розігрувала першість СРСР.

Обов'язковою умовою нормального функціонування команди було забезпечення її гравців санаторними путівками (у той час це була до-

рога розкіш навіть для партійного керівництва другого ешелону – мало того, що самих путівок було обмаль, так ще й коштували вони в середньому 1,5–3 тис. руб. при тодішніх зарплатах у середньому 300–600–900 руб.), житлом (особливо багато таких прохань і розпоряджень по Києву), необхідними дефіцитними товарами (зустрічаємо прохання керівника МВС Т. Строкача в ЦК, аби зобов'язали Міністра торгівлі УРСР «щоквартально виділяти футбольній команді майстрів київського «Динамо» промтоварних лімітів на 740 рублів» [6, арк. 10]). Необхідно було вирішити і питання із зарплатою, оскільки офіційна зарплата футболістів була не дуже високою. У київському «Динамо» всіх гравців зараховували на штатні посади офіцерів МВС. Це давало їм можливість отримувати, наприклад, у 1948 р., зарплату 1500–2500 руб. Коли МВС СРСР скасував цю практику, їхні зарплати скоротилися до 800–1200 руб. і ЦК КП(б)У терміново змушений був виділяти команді дотацію, аби зберегти попередній рівень зарплат [6, арк. 142]. Таку турботу партійне керівництво виявляло тільки до футболістів – як мінімум, ми не зустрічали жодної згадки про путівки, ліміти тощо для плавців чи боксерів. Так, у списках на отримання житла серед футболістів зустрічалися подекуди й прізвища спортсменів інших видів спорту: В. Чукарін, Н. Бочарова та ін. Слід підкреслити, що ця турбота поширювалася на футболістів допоки ті активно виступали. Далі вони владу вже не цікавили й мусили розраховувати тільки на власні сили.

Починаючи із чемпіонату 1948 р. у «Динамо» з'являється перша група гравців із Закарпаття, яке в подальшому буде «кузнею кадрів» для київської команди. У той рік прийшли Г. Лавер, І. Фабіян, а також ключові, у майбутньому, гравці М. Коман і Е. Юст.

Розіграш першості в 1949 р. прикметний кількома моментами. По-перше, кількість команд першої групи збільшили до 18. По-друге, поряд із киянами, Україну там представляли «Шахтар» зі Сталіно і дебютант змагань – харківський «Локомотив». Останній зайняв 12 місце, що було розцінено як непоганий результат, а от «Шахтар» виявився останнім. Однак, як і кількома роками до того «Динамо», його залишили у першій групі, не наважившись виключити команду із міста, що носить ім'я вождя [7, с. 136]. Як бачимо, не завжди в СРСР спортивний принцип брав верх над політичним.

У повоєнні роки змінюється парадигма розвитку радянського спорту – він стає повноцінним

учасником світового спортивного життя. Зокрема, в 1946 р. радянських важкоатлетів прийняли до Міжнародної федерації важкої атлетики (IWF), а секцію футболу СРСР – до Міжнародної федерації футболу (FIFA). В 1947 р. всесоюзні секції по шести видах спорту були прийняті в міжнародні федерації: Міжнародну любительську федерацію боротьби (FILA), Міжнародну аматорську федерацію баскетболу (FIBA), Міжнародну аматорську федерацію плавання (FINA), Міжнародний союз ковзанярів (ICU), Міжнародну шахову федерацію (FIDE). Відтак у повоєнні роки припиняється ізоляція (чи самоізоляція) радянського спорту й він долучається до міжнародної спортивної спільноти. Тому, цілком логічною стала постанова Комітету у справах фізичної культури та спорту при Раді Міністрів СРСР, прийнята у липні 1947 р. «Про заохочення росту спортивно-технічних досягнень радянських спортсменів». Нею запроваджувалося нагородження спортсменів за всесоюзні досягнення золотими й срібними медалями (як це було прийнято у світі), а також срібними і бронзовими жетонами та цінними призами. Ці спортивні нагороди стали таким собі «знаком-символом» нового радянського спорту. Медаль як «знак» унаочнювала перемогу, несла інформацію про здобутки спортсмена, виділяючи його із загалу. Медаль як «символ» несла ще й певну ціннісну норму, героїзуючи власника медалі в очах суспільства; вона відбивала ідеали нового радянського спорту, що поступово відходить від масовості, орієнтуючись на переможців-рекордсменів. А відтак – стає таким собі розпізнавальним знаком переможців у загальній спільноті радянських спортсменів. Такі «знаки-символи» були непотрібні коли превалювали колективізм і масовість; вони були зайвими, коли акцентувалася мілітарність. Та вони стали на часі, коли протистояння з військової площини перенесли на спортивні майданчики.

У такий спосіб унаочнювався новий підхід до спорту в СРСР – тепер він розглядався як один із фронтів холодної війни, де радянські спортсмени мають здобувати перемоги над спортсменами капіталістичного світу. Це має засвідчити перевагу радянської фізичної культури та спорту, а понад те – перевагу політичної системи Радянського Союзу. Саме тому в повоєнні роки активно розвивається система спортивних змагань як на загальносоюзному (першості по видах спорту, спартакіади), так і на республіканському (обласному, районному) рівнях. Вона доповнюється потужним розвит-

ком науково-дослідної роби в галузі спорту, особливо увага звертається на поліпшення якості підготовки кадрів. Радянські спортсмени вперше стають учасниками змагань, організованими міжнародними федераціями. Зокрема, відкрили дорогу легкоатлетам, які влітку 1946 р. стали учасниками першості Європи в Осло.

Запровадження з квітня 1949 р. нової Єдиної спортивної класифікації, підняло вимоги для майстрів спорту та спортсменів I і II всесоюзних розрядів. Контроль із боку влади за успіхами спортсменів унаочнюється постановою «Про хід виконання Комітетом у справах фізичної культури і спорту директивних указівок партії й уряду про розвиток масово фізкультурного руху в країні і підвищення майстерності радянських спортсменів», прийнятою ЦК ВКП(б) у грудні 1948 р. У ній сказано, що «Комітет слабо керує роботою фізкультурних організацій...[...] ЦК визначив, що головним завданням є розгортання масового фізкультурного руху в країні, підвищення рівня спортивної майстерності і на цій основі завоювання у найближчі роки світової першості з найважливіших видів спорту» [8, с. 21–22].

Упродовж кількох повоєнних років першість серед українських гімнастів продовжував утримувати лідер довоєнної пори А. Ібадулаєв. На чемпіонатах СРСР 1945–1947 рр. він незмінно виборював призові місця. Останній чемпіонат прикметний тим, що в десятку кращих увійшов студент ЛПФК В. І. Чукарін – колишній в'язень нацистського концтабору, в майбутньому – олімпійський чемпіон. У 1948 р. він уперше став абсолютним чемпіоном УРСР, виборов друге місце в СРСР, ставши лідером української гімнастики на довгі роки.

У липні 1948 р. «500 радянських гімнастів з усіх республік, серед котрих були й усі провідні майстри, успішно виступили у Празі на XI Сокольському зльоті чеських спортсменів» [7, с. 129]. Цей факт цікавить нас із кількох причин. По-перше, тривалий час упродовж 1920-х років членами чеського сокола були українці, які навчалися чи проживали постійно в ЧСР. У 1927 р. вони навіть об'єдналися у Союз українських сокільських організацій в Чесько-Словацькій Республіці. Відтак, чеське свято не було чужим для українців. По-друге, впродовж 1920-х рр. радянська влада докладала значних зусиль, аби знищити українське сокільство, як утілення буржуазної культури. Водночас, коли виникла потреба підтримати комуністичний рух у Чехословаччині шляхом виступу радянських гімнастів на сокільському

святі – радянське керівництво визнало це цілком прийнятним. Політична доцільність завжди була кредо комуністичної влади у СРСР. І таким само кредо політична доцільність стала і для чехословацьких комуністів: сокільський рух мав у цій країні давні традиції та широку популярність, одначе у своїх засадничих принципах жодним чином не зачіпав класової боротьби і пролетарської солідарності (через що і був знищений у СРСР). Допоки комуністична влада Чехословаччини не зміцніла – вона закривала на це очі, більше того – використовувала популярність сокільського руху на свою користь. Особливо цього вона потребувала саме у 1948 р.: лютнева політична криза (фактично – комуністичний переворот) – травневі вибори до Національних зборів – відставка у червні президента Е. Бенеша і обрання натомість комуніста К. Готвальда. Проте, за якийсь рік «загравання» з соколами закінчилося і їх діяльність, як і в Україні, заборонили.

Упродовж другої половини 1940-х рр. в українському чоловічому та жіночому волейболі продовжували домінувати команди з Харкова і Києва. Інколи конкуренцію їм складали одесити, запоріжці чи львів'яни. У першостях СРСР особливими успіхами українці не вирізнялися, переважно поступаючись московським і ленінградським командам. Як зазначає дослідник історії волейболу С. Єрмаков, умови для тренувань у перші повоєнні роки були дуже складними: спортивних залів бракували, ті що збереглися – не опалювалися, дівчата тренувалися у лижних костюмах, а тренер двосторонню гру проводив у шинелі та рукавицях. М'ячі виготовляли з брезентової тканини. Не еластична, жорстка покришка м'яча постійно травмувала пальці, які необхідно було перев'язувати бинтами [9, с. 35].

У 1947 р. відбулися суттєві зміни в організації гри – у рамках чемпіонату СРСР серед чоловічих команд уперше волейбольні зустрічі почали проводити із п'яти партій, як це тоді було прийнято в усьому світі. А у 1948 р. радянські волейболісти стали членами Міжнародної федерації волейболу.

Упродовж другої половини 1940-х років в українському боксі домінували кияни і харків'яни. Команди цих міст переважно задавали тон і в гандболі. Обидві київські команди тренував викладач КДІФК Є. М. Івахін – один із засновників української (та й радянської) школи гандболу, в майбутньому професор, голова Федерації гандболу УРСР.

У повоєнні роки, як і раніше, основними центрами розвитку баскетболу були Київ, Харків, Львів, Одеса (і це при тому, що в місті

аж до 1958 р. не було жодного спеціалізованого залу), сильна жіноча команда була у Луганську. Результати жіночих команд перевершували чоловічі, хоча й одні й другі на союзних першостях особливими успіхами не відзначалися. За одним винятком.

Навесні 1949 р. у Тбілісі уперше розігрувався Кубок СРСР із баскетболу. У фіналі київські динамівки поступилися одноклубницям із Москви, але сам вихід у фінал був безсумнівним успіхом команди Єгорова. А вже влітку вони здивували всіх, вигравши чемпіонат, в останній зустрічі здолавши динамівок Москви. Трьох гравчинь чемпіонського складу – Ю. Бурдіну, Н. Пименову та З. Стасюк – взяли до збірної СРСР, яка в 1950 р., дебютувавши на чемпіонатах Європи, відразу ж виграла золоті медалі [10, с. 42–44].

Успіх київських баскетболісток був усе ж винятком. Баскетбол в Україні не користувався великою популярністю (як, скажімо, у прибалтійських республіках), для частини гравців він був хобі, яким ті займалися у вільний від основних тренувань час; значну частину гравців становили студенти, які, закінчивши навчання, мусили працювати на виробництві. Звільнити ж декотрих із роботи було великою проблемою. Тому кращих спортсменів збирали лише перед відповідальними змаганнями на кілька днів. Усе це негативно позначалося на спортивних результатах.

На першому після звільнення від окупації, чемпіонаті УРСР 1944 р. із боротьби «вищі нагороди вибороли переважно майстри старої закладки: І. Масленніков, Л. Стотланд, А. Ялтирян, Г. Воронін, В. Бровченко (всі – Київ), харків'яни І. Харченко і Ф. Бездоля» [3, с. 142]. Проте до кінця десятиліття сильні борцівські школи поставали також і в Запоріжжі та Львові. Безсумнівним лідером української боротьби повоєнних років був А.В. Ялтирян. Він 14 разів ставав чемпіоном СРСР у греко-римській та вільній боротьбі – рекорд, який так і залишився непобитим. Своє останнє «золото» А. Ялтирян виборов у 38 (!) років.

Організація змагань із боротьби в Україні (та й загалом у СРСР) поступово набувала загальноосвітнього стибу: в 1946 р. уперше чемпіонат УРСР проводився у шести вагових категоріях (до війни існували інші критерії поділу спортсменів), а в 1947 р. – вже у восьми. Саме за такою схемою тоді проходили міжнародні старты до яких, власне, відтепер і готувалися радянські спортсмени.

Мали свої традиції в УРСР і водні види спорту. Повільно відновлюється по війні плавання – переважна більшість басейнів зруйновано,

умови для тренування на відкритих водоймах також не найкращі. Головне ж – бракувало людей: і фахівців, які тренували б, і молоді, яка займалася б. Тож не дивно, що на першості СРСР 1945 р. українці у плаванні та водному поло були лише п'ятьма [7, с. 121]. Згодом ситуація змінилася. Потужним центром розвитку плавання став Київський інститут фізкультури, де І. Вржесневський успішно працював із молоддю. Вже на чемпіонаті СРСР 1948 р. українці завоювали низку призових місць.

Плавання в УРСР культивувалося у багатьох містах і користувалося великою популярністю, на відміну від інших водних видів спорту. Українські плавці добре виступали на першостях Союзу: шість із них стали чемпіонами у 1949 р. (А. Драпій – у 2 видах змагань, М. Гавриш, Т. Зірка, Ю. Короп, Л. Абросимова); сім осіб вибороли II місце і п'ятеро – треті. Команда юнаків та дівчат м. Львова зайняла друге місце на зустрічі 10 міст СРСР (неофіційна першість). У командній першості УРСР взяли участь 357 плавців, переважно молодь 16–21 року. Провідними центрами його розвитку в Україні були Київ, Львів, Харків, Кривий Ріг. Вони мали певні успіхи в підготовці спортсменів-розрядників (особливо серед молоді). Гірші справи були у Дніпропетровську, Одесі, Миколаєві, Херсоні.

Низькі результати у стрибунів у воду (за винятком В. Єфимова й І. Стаханова) зумовлювалися відсутністю наукового забезпечення у тренувальному процесі та необхідної бази.

Врешті, водне поло як вид спорту повільно завойовував собі прихильників. Навіть у Львові та Харкові, де були зимові басейни, його культивували слабо [11, арк. 32–38].

У 1946 р. на чемпіонаті СРСР із легкої атлетики кращою у бігові на 400 м стала В. Піжуріна, яка перемагала ще наприкінці 1930-х років. Загальне захоплення викликала і перемога Г. Раєвського у стрибках із жердиною на першості УРСР – рекордсмен СРСР минулого десятиліття повернувся з війни інвалідом, після важкого поранення у голову. Проте час їх обох уже минув і до збірної СРСР на чемпіонат Європи в Осло 22–25 серпня (перший для радянської команди) нікого з представників України не включили.

Прикметно, що на чемпіонаті СРСР, який у 1950 р. проходив у Києві, «привіт із минулого» передали українські легкоатлети: у стрибках у висоту переміг В. Сидорко – чемпіон іще 1940 р.; а у метанні молота – ветеран війни, який після поранення в руку змушений був

змінити вид спорту, О.С. Канакі – упродовж 1930-х рр. рекордсмен СРСР у десятиборстві, бар'єрному бігові на 110 м тощо.

Поновлення змагань із важкої атлетики припало на червень 1944 р., коли 39 спортсменів розіграли в Києві першість СРСР, де вшосте з найкращим результатом переміг Яків Куценко. В 1946 р. радянські важкоатлети дебютували на чемпіонаті світу в Парижі. Представники київської школи важкої атлетики виступили досить успішно: Г. Новак (тоді вже мешкав у Москві) став чемпіоном у напівважкій вазі; Г. Попов був третім у легкій вазі, а Я. Куценко – срібним призером у важкій вазі. На чемпіонаті Європи у Гельсінкі 1–3 липня 1947 р. українські спортсмени повторили свій міжнародний успіх: О. Донський і Г. Попов стали срібними призерами, М. Лапутін (у майбутньому – ректор КІФК) – виборов бронзу, а Я. Куценко завоював чемпіонський титул із абсолютно кращою сумою – 432,5 кг [12, с. 20–23]. Розвинути цей успіх того року завадила політика – чемпіонат світу 1947 р. проходив у Філадельфії, а «холодна війна» була в самому розпалі, то ж радянське керівництво вирішило проігнорувати світову першість. Така само ситуація склалася і в 1949 р., коли радянських важкоатлетів не випустили на чемпіонати світу та Європи, що проходили в Нідерландах, хоча Лапутін і Куценко показували тоді рекордні результати на внутрішніх змаганнях. Але проблема була ще й у тому, що свій «ресурс» вони вичерпували, а достойної зміни не було. Це показав чемпіонат Союзу 1950 р., коли призові місця здобули все ті ж українські «ветерани», які виступали ще на довоєнних стартах: 34-річний Балашов і Куценко, 35-річний Кравченко, 36-річний Лапутін, 37-річний Донський. Це була розплата за страшну війну, яка підірвала генофонд українців, винищивши ціле покоління.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Центральний державний архів громадських об'єднань України (надалі – ЦДАГОУ). – Ф.7. – Оп.3. – Спр. 1279. – 84 арк.
2. ЦДАГОУ. – Ф.1. – Оп. 83. – Спр. 22. – 127 арк.
3. Энциклопедия Олимпийского спорта в пяти томах. – Т. V. Олимпийский спорт в Украине / Под общей ред. В.Н. Платонова. – К.: Олимпийская литература, 2004. – 450 с.
4. ЦДАГОУ. – Ф. 1. – Оп. 30. – Спр. 1833. – 5 арк.
5. ЦДАГОУ. – Ф. 1. – Оп. 83. – Спр. 131. – 150 арк.
6. ЦДАГОУ. – Ф. 1. – Оп. 30. – Спр. 1243. – 142 арк.
7. Энциклопедия Олимпийского спорта Украины / За ред. В.М. Платонова. – К.: Олимпийская литература, 2005. – 462 с.
8. Бунчук М.Ф. Организация физической культуры / М.Ф. Бунчук. – К.: Вища школа, 1970. – 294 с.
9. Ермаков С.С. Волейбол Харькова: 1925–2000 гг. факты и комментарии / С.С. Ермаков. – Харьков: ХГАДИ, 2004. – 280 с.
10. Сушко Р.О. Жіночий баскетбол України. Аналітичний погляд крізь призму БК «Динамо» Київ / Р.О. Сушко, А.П. Волошин. – К.: МП Леся, 2012. – 252 с.

Таким чином, у результаті проведеного аналізу державної політики в сфері фізичної культури та спорту в УРСР у повоєнні роки констатуємо, що відразу зі звільнення території розпочинається поновлення спортивного життя. У перші мирні роки глядачі тисячами заповнили стадіони Найпопулярнішим із довоєнних часів залишався футбол, який не мав конкурентів серед інших видів спорту.

Аналізуючи розвиток спорту в повоєнні роки, ключовими словами можуть бути «уперше» чи «дебют». Саме після війни радянська влада починає використовувати спорт для унаочнення переваг її політичної системи. Організація спортивного життя переводиться на загальносвітові принципи; радянські секції (федерації) по видах спорту вступають до міжнародних федерацій; радянські спортсмени стають повноправними учасниками світових і європейських першостей. З'являється й інша його особливість: якщо впродовж 1920-х і першої половини 1930-х рр. домінуючими принципами фізкультурно-спортивної роботи були колективізм і масовість, то з кінця 1940-х рр. увага концентрується на перемогах – змінюється парадигма розвитку радянського спорту. Наслідком цього стає те, що спортивні школи перетворюються на «конвеєри чемпіонів». Спорт перестав бути хоббі, інтересом, захопленням. Відходили у минуле приклади, коли спортсмен перемагав у кількох видах спорту. Зацикленість на результаті та підвищені вимоги потребували від спортсменів повної віддачі лише в своєму виді.

Сьогодні все більше науковців звертається до такої важливої та багатогранної теми як історія спорту, переглядається низка застарілих догм, створюється об'єктивна картина радянського повсякдення і місця в ньому фізичної культури та спорту.

11. ЦДАГОУ. – Ф.7. – Оп. 6. – Спр. 2328. – 46 арк.

12. Драга В.В. Тяжелоатлеты Украины / В.В. Драга, П.Н. Кравцов. – К.: Здоров'я, 1985. – 186 с.

© Юрий Тymoшенко
(Киев)

ИСТОРИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ СПОРТИВНОЙ ЖИЗНИ В УССР В ПЕРВЫЕ ПОСЛЕВОЕННЫЕ ГОДЫ

Исследовано состояние спортивной сферы Украины в условиях послевоенного восстановления. Акцентировано внимание на смене парадигмы развития физической культуры и спорта во второй половине 1940-х годов. Работа основывается на использовании исторического анализа архивных источников, благодаря чему раскрыта степень популярности и распространения определенных видов спорта, особенности их культивации.

Ключевые слова: спорт, физическая культура, соревнования, дебют.

© Yuriy Tymoshenko
(Kyiv)

HISTORICAL FEATURES OF SPORTS LIFE IN USSR IN THE FIRST POSTWAR YEARS

The analysis of state policy in the sphere of physical culture and sport in Ukraine in post-war years, the state that once exile Nazis from USSR started renovation of sporting life. In the first of peace years the stadiums was filled by thousand spectators. It was general trend in post-war are in the whole world – people wanted again enjoy a peaceful life. Most popular from before the war remained football, which did not have competitors between other sports. Therefore, in these years the organizers of various competitions to attract spectators to their events, it carried before football match or the break between them. There was a lot of competition – in fact, every week in the territory of Ukraine was these or others sorts events. Government believed that sport one of the most effective means of returning people to civilian life. A number of competition were not only sporty character but also political- developing of a peaceful life.

In post-war years, the changed paradigm in developing of Soviet sport – it became a full participant in the world of sports life. In particular, in 1946 the Soviet weightlifters joined to International weightlifting Federation (IWF), the football section of SRSR- to International Football Federation (FIFA). In 1947 all-union sections in six type of sport was joined to international federations: International Federation Amateur Wrestling (FILA), International Amateur Basketball Federation (FIBA), International Amateur Swimming Federation (FINA), the International Skating Union (ICU), the International Chess Federation (Fide). Then in post-war year's germinated insulation (or self-insulation) Soviet sport and it joined to international sporting community. The Soviet power began to consider sport that can be presented benefits of political system. Organization of sports life is put on global principles. Therefore, it was the logical resolution of the Committee for Physical Culture and Sport of the Council of Ministers of the USSR adopted in July 1947 «On the promotion of growth of sport and technical achievements of Soviet athletes». Introduced awarding athletes All-Union and international achievements gold and silver medals (as it was accepted in the world), as well as silver and bronze tokens and prizes. I think that sports awards were such a «sign symbol» new Soviet sport. Medal as «know» showed victory, carrying understandable information to all people about the achievements of an athlete, selecting it from this public. Medal as a «symbol» is also carrying certain value norm showing owner medal a hero in the eyes of society, it reflects the ideals of a new Soviet sport that is moving away from the mass character, focusing on the champions. And then – it became a hallmark of winners in the general community Soviet athletes. These «signs and symbols» were unnecessary when prevailed collectivism and mass character, they were unnecessary when accentuated militarist. And they were at the time when the confrontation with the military area was moved to the sports fields.

Thus showed a new approach to the sport in the USSR – he now regarded as one of the fronts of the Cold War, where the Soviet athletes must gain victory over capitalist athletes. This tell about advantage of Soviet physical culture and sports, and more than that – an advantage of the political system of the Soviet Union. That is why the post-war years he has developed a system for sports contests-Union (championship on sports, sports contest) and at the republican (regional, district) levels. It is complemented by the development research work in sports, special attention is paid to improving the quality of training. Soviet athletes first become participants in the competitions organized by the International Federations.

Key words: sports, physical culture, race debut.

До редакції надійшла 8.01.2014.